

Ivana Matas Ivanković

PRIJEDLOZI

1. Uvod

U odnosu na neke druge vrste riječi prijedlozi su relativno mala, ali heterogena skupina riječi. Prijedlozi mogu biti leksikografski izazovni jer sintaktičku funkciju povezivanja imaju i riječi koje primarno pripadaju drugoj skupini riječi te se u prijedloge uz primarne prijedloge (*iz, na, od*) ubrajaju i jednorječnice tvorbeno povezane s kojom punoznačnom riječi (*prilikom, putem, glede*), ali i višerječnice – prijedložne skupine (*bez obzira na, nedaleko od*). U *Hrvatskome mrežnom rječniku* obrađeno je oko 85 riječi ili višerječnih jedinica s funkcijom prijedloga. Većinom je riječ o samostalnim natuknicama, koje imaju odrednicu *prijedlog*, no obrađene su i neke višerječne jedinice, uz koje stoji *u prijedložnoj funkciji*.

2. Obrađeni prijedlozi

Prijedlozi se kao funkcionalna skupina riječi po tvorbi i sastavu mogu podijeliti u više skupina, od kojih su sve zastupljene u *Hrvatskome mrežnom rječniku*. Primarni su prijedlozi *bez, do, iz, iza, k, kod, na, o...* Sekundarni su oni koji su nastali od punoznačne riječi ili od više riječi, od kojih neki čine i višerječne jedinice. Oni se dalje mogu podijeliti na manje podskupine. Jednostavni sekundarni prijedlozi nastali su od jedne punoznačne riječi koja je u određenom kontekstu izgubila svoje kategorijalno značenje tipično za određenu vrstu riječi te ima funkciju povezivanja drugih riječi. Tako su u *Mrežniku* obrađeni prijedlozi tvorbeno povezani s imenicama (npr. *duž, kraj*), s priložima (npr. *blizu, prije*) te s glagolskim priložima (npr. *glede*). Ako se u *Mrežniku* kao natuknica nalazi imenica ili prilog i istoizrazni prijedlog, oni su obrađeni kao dvije natuknice te uz svaku stoji oznaka vrste riječi (usp. prijedlog i prilog *poslije*, v. 1. sliku).

pōslije **1poslije** ⚡ prij.

(G) **Poslije označuje da što slijedi za čim.**

- *Mali Perica pita svoju učiteljicu može li razgovarati s njom poslije sata.*

- *Prije i poslije utrke svim sudionicima omogućeno je mjerenje arterijskog tlaka u organizaciji Poliklinike Srčana.*

SINONIM: nakon, **ANTONIM:** 1prije

pōslije **2poslije** pril.

Poslije znači u vrijeme koje slijedi nakon čega.

- *Mnogo godina poslije događaji su potvrdili moje slutnje i sumnje.*

- *Par dana poslije Đuro dobije majčin odgovor.*

Što se može poslije? doći, događati se, dogoditi se, dolaziti, ići, nastati, raditi, reći

Koliko poslije? dan, godinu, minutu, mjesec, sat

SINONIM: kasnije, **ANTONIMI:** 2prije, ranije

1. slika: Rječnički članci prijedloga i priloga *poslije*

Od sekundarnih prijedloga obrađene su složenice nastale od dvaju prijedloga (*ispod, ispred, između, iznad, izvan...*), složenice od prijedloga i priloga (*poviše...*) te složenice od prijedloga i imenice (*nadohvat, nasred, nasuprot, podno, pokraj...*). U *Mrežniku* su obrađeni i prijedložni izrazi koji se sastoje od dviju ili više riječi koje nisu srasle. Mogu ih činiti prilog i prijedlog (*nedaleko od...*), prijedlog i imenica (*na osnovi, u povodu...*), prijedlog, imenica i prijedlog (*u roku od, bez obzira na, u vezi s*). Oni su obrađeni kao podnatuknica pod punoznačnom riječju, a njihova je prijedložnost određena napomenom *u prijedložnoj funkciji*, uz koju stoji oznaka padeža, npr. uz *na osnovi* u rubrici *gramatička ograda* stoji *u prijedložnoj funkciji + G*.

3. Bilježenje prijedložnih navezaka

Neki prijedlozi, kao primjerice *niz* ili *uz*, mogu se ostvariti i s naveskom *a* (*niza, uza*), koji je najčešće uvjetovan riječju koja slijedi. Tada se u natuknici *a* donosi u zagradama, pa te natuknice izgledaju ovako: *niz(a)*, *uz(a)* te uz njih u napomeni stoji uputa o tome kad se pojavljuje oblik *s a* na kraju. Primjerice, u rubrici *Normativna napomena* uz *k(a)* stoji: „Kad imenica iza prijedloga počinje suglasnicima *k*, *g* ili *h*, prijedlog *k* dobiva na kraju samoglasnik *a*: *ka kući, ka gradu, ka hrastu.*”

k(a) prij.

(D) **K(a)** označuje da tko ili što ima kakav cilj.

- On odlazi k njima u kabinet na razgovore o njihovim predavanjima ili o literaturi iz prirodnih znanosti.

- Cestom k unutrašnjosti Istre posjetit ćemo, nedaleko od Kanfanara, ostatke Dvigrada, srednjovjekovnog dvorca i utvrde.

• Kad imenica iza prijedloga počinje suglasnicima *k*, *g* ili *h*, prijedlog *k* dobiva na kraju samoglasnik *a*: *ka kući*, *ka gradu*, *ka hrastu*.

2. slika: Obrada natuknice *k(a)*

4. Podatak o padežu sklonjive riječi u prijedložno-padežnome izrazu

Osnovno je obilježje prijedloga da uvjetuju padežni oblik sklonjive riječi u prijedložno-padežnome izrazu te je padežni morfem sastavni dio morfološkoga opisa prijedloga. Uvjetovanje riječi u imeničkim i glagolskim skupinama u *Mrežniku* određeno je postavljanjem pitanja u kolokacijama (npr. *Tko može ispričati?*, *Što se može ispričati?*, *Komu se može ispričati?* uz glagol *ispričati*), pri čemu taj oblik može biti obvezan ili neobvezan. Budući da prijedlog određuje padež riječi u prijedložno-padežnome izrazu, taj se padež u *Mrežniku* bilježio ispred svakoga značenja u rubrici *Gramatička ograda* oznakom G, D, A, L, I.

Navođenjem oznake padeža uza svako značenje naglašuje se već navedeno sintaktičko svojstvo prijedloga da se uz njih mora upotrijebiti riječ u određenome obliku, ali je ostala otvorena mogućnost da se zabilježe i različiti padežni oblici koje uza se vezuju neki prijedlozi. Primjerice uz prijedloge *o* i *po* može doći akuzativ i lokativ, a uz prijedloge *u* i *za* čak tri padežna oblika: genitiv, akuzativ i lokativ odnosno instrumental. U takvim se slučajevima slijedio tradicionalni poredak padeža (N, G, D, A, V, L, I) te su, primjerice, kod prijedloga *u* najprije obrađena značenja s genitivom, zatim s akuzativom te na kraju s lokativom. Obrada prijedloga *u* prikazana je na 3. slici.

¹u prij.

¹ (G) **U označuje da što pripada komu.**

- *Da je najbolji natjecatelj u povijesti državnih natjecanja u Hrvata odličan predavač, to znamo već 4 godine.*
- *Svi posjetitelji imali su priliku čuti i predavanje psihologinje dr. sc. Alessandre Pokrajac Bulian o problemima prehrane u djece.*

² (A) **U označuje da je što usmjereno ili se kreće prema unutrašnjosti čega.**

- *Svi smo krenuli oko 10 sati u selo Brgudac.*
- *Te kemikalije ubrizgavaju se u drvo pod pritiskom.*

³ (A) **U označuje da je što usmjereno prema postizanju kakava stanja, da je što cilj, rezultat kakve promjene.**

- *Pri ekstremno visokim temperaturama glinena žbuka se pretvara u keramiku koja dodatno štiti slamu od požara.*
- *Grad Zagreb ipak neće trenutno u blokadu.*

⁴ (A) **U označuje da se što zbiva unutar kakvih vremenskih granica.**

- *Zaprešić je u subotu 17. ožujka bio domaćin tradicionalnog Memorijala Josipa Jože Vogrinca.*
- *Već u proljeće 2007. godine imali smo prikupljenih 1.000.000 kuna*

⁵ (L) **U označuje da se tko ili što nalazi ili zbiva unutar čega.**

- *U uredu Hrvatske pošte otvorena je filatelistička izložba Europske integracije i Republika Hrvatska autora Stjepana Zdenka Brezarića.*
- *Danas je u Europskom domu u Zagrebu održana redovita izborna skupština Zajednice povratnika Hrvatske.*

⁶ (L) **U označuje da se što zbiva unutar kakvih vremenskih granica.**

- *Zarez je počeo izlaziti u veljači 1999. godine, nakon što je cijela tadašnja redakcija Vijenca napustila redakciju.*
- *Predaja zahtjeva za upis prima se u mjesecu svibnju.*

⁷ (L) **U označuje da se što odvija na kakav način.**

- *Dijete ima pravo od roditelja očekivati odrastanje u ozračju ljubavi, razumijevanja i sreće.*
- *Temeljni kapital društva iznosi 1.378.800 kuna i uplaćen je u cijelosti.*

3. slika: Rječnički članak prijedloga *u*

5. Definicije

Definicije značenja prijedloga slijede upute po kojima je definicija puna rečenica u kojoj se navodi natuknica.

Određivanje značenja prijedloga, pogotovo sekundarnih, jednostavno je jer oni često nemaju velik broj značenja, nego obično jedno, vrlo specifično. Primarni prijedlozi dulje su u uporabi i značenjski su raslojeniji. Prostor i vrijeme mjerljive su dimenzije, pri čemu su prostorni odnosi konkretni i vidljivi, pa se i u opisu prijedložnih značenja obično polazi od prostornih značenja kao primarnih. Iz njih se razvilo vremensko i druga apstraktna značenja (način, uzrok...). Taj je redosljed primijenjen i u *Mrežniku* te su se za pojedini padež (ako ih je bilo više uz neki prijedlog) obrađivala najprije prostorna značenja, zatim vremenska pa ostala apstraktna značenja. Podatak o tome dolazi li u prijedložno-padežnome izrazu riječ koja označuje živo ili neživo, koji je koristan s aspekta uporabe, iščitava se iz padežnoga oblika zamjenice u definiciji, npr. uz prijedlog *uzduž*: „Uzduž označuje da se **što** proteže dužinom **čega**.” ili uz prijedlog *uime*: „Uime označuje da **tko** nastupa umjesto **koga** drugoga, da zastupa kakvu skupinu.”

iz prij.

1 (G) Iz označuje da tko ili što izlazi ili potječe odakle.

- *Krenuli smo iz Kutine u 6 h.*

- *Prvo je mjesto pripalo konopaškom klubu iz Kršana, drugo porečkom klubu, a treće onom iz Peroja.*

2 (G) Iz označuje da tko ili što pripada određenom razdoblju.

- *Prvi pisani spomen Zagreba datira iz 1094. godine kada je na Kaptolu osnovana biskupija.*

- *Crkveni je namještaj uglavnom iz doba baroka i klasicizma.*

3 (G) Iz označuje da je što uzrok čemu drugom.

- *Sve to proizlazi iz naše osobne vjere i našega poslanja.*

- *Turci su, nemajući što izgubiti, zaigrali iz inata.*

4. slika: Rječnički članak prijedloga *iz*

6. Primjeri

U svakome značenju navodi se nekoliko primjera uporabe prijedloga, a u korpusu su se tražili primjeri koji su karakteristični za određeno značenje.

7. Normativna napomena

Uz neke prijedloge navodi se normativna napomena, npr. uz *iza* stoji napomena: „Prijedlog *iza* u hrvatskome standardnom jeziku ima prostorno značenje (*iza kuće, iza drveta*) i nije dobro upotrebljavati ga u vremenskome značenju. Umjesto prijedloga *iza* u vremenskome značenju pravilno je upotrebljavati prijedloge *nakon* ili *poslije*. Pogrešno je *Vidimo se iza blagdana.*, *Čujemo se iza vikenda.*, a pravilno je *Vidimo se nakon/poslije blagdana.*, *Čujemo se nakon/poslije vikenda.*”

iza prij.

1 (G) Iza označuje da tko ili što dopijeva sa stražnje strane koga ili čega.

- *Prva se sakrila Lijenost, koja se kao i uvijek, samo bacila iza prvog kamena na putu.*

- *Također, obratite pozornost da nije postavljen iza prijammika jer će u tom slučaju dolaziti do refleksije zvučnih valova.*

SINONIMI: [ispred](#) :1, [pred\(a\)](#) :1

2 (G) Iza označuje da se tko ili što nalazi ili kreće sa stražnje strane koga ili čega.

- *Iza benzinske postaje nalazi se autopraonica.*

- *Vozila koja su bila iza nas u koloni počela su naglo kočiti, neka su uspjela skrenuti za nama, a neka su ipak bila prisiljena produžiti.*

SINONIMI: [ispred](#) :2, [pred\(a\)](#) :3

• Prijedlog *iza* u hrvatskome standardnom jeziku ima prostorno značenje (*iza kuće, iza drveta*) i nije dobro upotrebljavati ga u vremenskome značenju. Umjesto prijedloga *iza* u vremenskome značenju pravilno je upotrebljavati prijedloge *nakon* ili *poslije*. Pogrešno je *Vidimo se iza blagdana.*, *Čujemo se iza vikenda.*, a pravilno je *Vidimo se nakon/poslije blagdana.*, *Čujemo se nakon/poslije vikenda.*

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika: http://ihjj.hr/kolokacije/search/?q=iza&search_type=basic

5. slika: Rječnički članak prijedloga *iza*

8. Sinonimi i antonimi

Prijedlozi su kao i druge riječi u *Mrežniku* stavljeni u sinonimne i antonimne odnose. Tako je prijedlog *iznad* kad „označuje da se tko ili što nalazi ili kreće s gornje strane ili na gornjoj

strani čega” povezan s prijedlogom *nad(a)* kao sinonimom i prijedlozima *ispod*, *pod(a)* kao antonimima. *Blizu* je kao sinonim povezan s *kod*, *kraj*, *nedaleko od*, *pokraj*, *uz(a)*. S obzirom na to da su neki od njih višeznačni, oznaka broja iza prijedloga upućuje na značenje s kojim se veza uspostavlja. *Kod* i *kraj* ujedno su i homografi te je (brojem ispred natuknice) uspostavljena veza upravo s prijedlogom, a ne s imenicom. S obzirom na to da je *Mrežnik* elektronički rječnik, veza se uspostavlja poveznicom te se jednostavno dolazi do traženoga sinonima ili antonima.

9. Podnatuknice

Uz prijedlog *do* donose se podnatuknice jer su uočene specifične uporabe uz neke glagole te se smatra da upravo sveza glagola i prijedloga dobiva novo značenje i novu uporabu. Riječ je o glagolima koji su u nekim izrazima nepunoznačni, pri čemu je značenjski dio obično sadržan u imenici, ali ta se imenica može mijenjati te takav izraz čini slobodnu svezu za razliku od ustaljene sveze glagola, prijedloga i imenice koje imaju čvrsto značenje te su i obrađene pod određenim glagolima (npr. uz *dolaziti* su kao podnatuknice obrađeni izrazi *dolaziti do izražaja*, *dolaziti do pojave*, *dolaziti do promjene* i *dolaziti do zaključka*).

Kao podnatuknice uz prijedlog *do* obrađene su sveze glagola i prijedloga kod kojih se imenički dio slobodno može mijenjati (*dolaziti do oksidacije/oštećenja/promjene*). Svezu glagola i prijedloga može zamijeniti samo glagol (npr. umjesto *držati do izgleda/sklada/osobe* = *cijeniti izgled/sklad/osobu*). Takav opis nije proširen u drugim rječnicima, ali otvara novu mogućnost opisa višerječnih jedinica i kolokacija.

doći/dolaziti do

(3. 1. jd.) **Doći/dolaziti do čega znači nastati/nastajati, stvoriti se / stvarati se.**

- *Kada stupaju u reakciju, dolazi do oksidacije.*

- *Na tržištu je očito došlo do poremećaja jer se očekivalo da će cijena goriva u ljetnim mjesecima padati.*

dovesti/dovoditi do

Dovesti/dovoditi do čega znači izazvati/izazivati da se što dogodi ili pojavi.

- *Zajednički svim vrstama šećerne bolesti jest poremećaj u metabolizmu koji dovodi do porasta razine glukoze u krvi.*

- *To je dovelo do blokade koja je trajala od 1991. do kolovoza 1995.*

držati do

Držati do čega znači cijiniti što, imati visoko mišljenje o čemu.

- *Muškarci su im također uredni, drže do izgleda.*

- *Naravno tulumi su nezaobilazni dio svakog fiksa koji drži do sebe.*

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika: http://ihj.hr/kolokacije/search/?q=do&search_type=basic

6. slika: Podnatuknice natuknice *do*: *doći/dolaziti do čega*, *dovesti/dovoditi do čega*,
držati do čega

10. Tvorbena napomena

Prijedlozi su uglavnom netvorbene riječi (*od, do...*), no prijedložnim složenicama određena je tvorba (*iz-među, iz-nad, po-više*), a uz prijedloge koji su tvorbeno povezani s drugom riječju stoji da su nastali preobrazbom. Primjerice uz *povodom* stoji *preobrazbom od instrumentala imenice povod*.

11. Vanjske poveznice

Prijedlozi su povezivani s *Kolokacijskom bazom hrvatskoga jezika* (<http://ihjj.hr/kolokacije/>), u kojoj se može naći više sveza riječi s određenim prijedlogom i opis njihovih glavnih gramatičkih i značenjskih obilježja.

Kolokacijska baza hrvatskoga jezika Početna O bazi Popis oznaka i odrednica u bazi Popis natuknica u bazi Hrvatski

bez točna pretraga

Rezultati pretraživanja za: **bez**

natuknica	vrsta riječi	tekst	sinonimi i varijante	Bez filtra		značenje	primjer
				oznaka sveze	stil i struka		
bez	prij. G	bačva bez dna		F			
bez	prij. G	bademi bez ljuske					
bez	prij. G	baština bez baštinika		S			
bez	prij. G	bez /čijega/ dopuštenja		S			
bez	prij. G	Bez alata nema zanata.		P			
bez	prij. G	bez boje, okusa i mirisa					
bez	prij. G	bez borbe					
bez	prij. G	bez brige		F			
bez	prij. G	bez broja		S			
bez	prij. G	bez buke					

7. slika: Prijedlog *bez* u *Kolokacijskoj bazi hrvatskoga jezika*

12. Zaključno

Leksikografska obrada prijedloga u dosadašnjim je rječnicima pokazala određena problematična mjesta¹ te se u *Mrežniku* posebna pozornost posvetila tim „slabim točkama”.

U *Mrežniku* se pazilo na razlikovanje prijedloga i priloga te su obrađeni kao odvojene natuknice, označene brojem koji također upućuje na njihovu razliku, ovisno o sintaktičkoj uporabi, tj. je li uz tu riječ obvezna dopuna te je li padežni oblik dopune uvjetovan tom riječju (prijedlogom). U *Mrežniku* su proporcionalno zastupljeni sekundarni prijedlozi. Jednorječni su obrađeni kao zasebne natuknice (*povodom, prilikom*), a višerječni su obrađeni pod punoznačnom riječju kao podnatuknica (*nedaleko od, u roku od*). *Mrežnik* je elektronički rječnik, u kojemu računalo olakšava pretraživanje te nije važno što neki izrazi nisu na „svojemu abecednom” mjestu (npr. *u povodu* se nalazi pod *P*) jer se tražena riječ umjesto prelistavanjem stotina stranica pronalazi utipkavanjem nekoliko slova. Iako su prijedlozi riječi koje tradicionalno u poglavlju o tvorbi u gramatikama nisu obrađene, u *Mrežniku* se donosi i podatak o njihovoj tvorbi, najčešće je riječ u srastanju (npr. *iz-nad, na-dohvat*) ili o preobrazbi (npr. *povodom*). Uz prijedlog *do* izdvojene su kao podnatuknice sveze glagola i prijedloga kod kojih se imenički dio iza prijedloga slobodno može mijenjati, čime se željelo istaknuti da je prijedlog sastavni dio značenja glagola, odnosno da glagol i prijedlog zajedno čine jednu značenjsku jedinicu kojoj bi sinonim bio samo glagol (*dolaziti do = nastajati, držati do = cijeniti*).

Izvori i literatura

Matas Ivanković, Ivana. 2018. Prijedlozi kao rječničke natuknice. *Od dvojbe do razdvojbe. Zbornik radova u čast profesorici Branki Tafri*. Ur. Košutar, Petra; Kovačić Mislav. Ibis grafika. Zagreb. 113–127.

---

¹ Vidi Matas Ivanković 2018.